

Bize gelen KİTAPLAR

● Mehmet ÖNDER : "Şehirler Şehi-
re". Cilt: II. Efsaneler, Destanlar, Hikâ-
yeler, 37 il merkezi ve şehrimize ait en ge-
niş bilgi. Yapı ve Kredi Bankası Kültür
Yayıncılığından. 19x11 Cm. boyunda, 198
sayfa, 26 sayfa resim ve gravür, I ve II. cil-
de ait bibliyografya. Fiyatı yazılı değil.

● Ali Rıza ÖNDER : "Kayseri Basım
Tarihi". 1910 - 1960 arasında. Kayseri İşçi
Kredi Bankası Kültür Yayınları: 2. İste-
me Adresi: Ali Rıza Önder, Yargıtay Üyesi,
Ankara. 24x16,5 boyunda, 216 sayfa, 25
lira.

● Ord. Prof. Dr. Süheyl ÜNVER:
"Lokman Hekim". Lokman Laboratuvarı
Sağlık Yayınları: 8. 16x12 boyunda, 34
sayfa, 2 lira.

● A. Şekür TURAN: "Türkistan Bibli-
yografyası". Önsöz: Prof. Dr. Tahir Çağatay.
İsteme adresi: A. Şekür Turan, Maltepe
Gülseren Sok. No. 13/1, Ankara. Türkistan
hakkında yazılan kitapların tanıtımı.
16,5x12 boyunda, 52 sayfa, fiyatı yazılı de-
ğil.

● Tahir Kutsi MAKAL: "Zara'nın Âşık
Âdem". Hayatı sanatı, ve eserleri. Tarla
Dergisi yayını. Kızılay Cad. 13/1, Çağaloğlu
İstanbul. 20x14 boyunda, 80 sayfa, 500 krs.

● İlhan BERK: "Şenlikname". Kendi-
ne özgü yazırsiirler. Yeditepe Yayınları:
206. 20x14 boyunda, 60 sayfa, 7,5 lira.

● Bertrand Russell - Ayseli USLU-
TA: "Mistisizm ve Mantık". Varlık Faydalı
Kitaplar: 126. 17x12 boyunda, 234 sayfa,
8 lira.

● Türker ACAROĞLU - Fitrat OZAN:
"Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Üzeri-
ne Seçme Yayınlar Kaynakçası". Folklor
bibliyografyası. 1928 den 1972 Haziranına
kadar. Türk Dil Kurumu Yayınları: 369.
24x16,5 boyunda, 152 sayfa, 10 lira.

● Sadi BORAK: "Atatürk ve Edebi-
yat". Varlık Faydalı Kitaplar: 128. 17x12
boyunda, 184 sayfa, 10 lira.

● Marcel Prélot - Nihâl ÖNOL: "Poli-
tika Bilimi". Varlık Faydalı Kitaplar: 130.
17x12 boyunda, 176 sayfa, 8 lira.

● Cengiz DAĞCI: "O Topraklar Bizim-
di". Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplı-
ğı: 220. 17x12 boyunda, 531 sayfa, 15 lira.

● Aziz NESİN: "İhtilâli Nasıl Yaptık".
Mizah hikâyeleri. Üçüncü basım. Tekin Ya-
yinevi. 14x20 boyunda, 196 sayfa, 10 lira.

● Aziz NESİN: "Fîl Hamdi". Hikâye-
ler. Dördüncü basım. Tekin Yayınevi.
14x20 boyunda, 196 sayfa, 10 lira.

● Aziz NESİN: "Zübük". Kağın Göl-
gesindeki İt. Roman. Beşinci basım. Tekin
Yayınevi. 14x20 boyunda, 328 sayfa, 15 lira.

● Kâzım YEDEKÇİOĞLU: "Övünmek
Gibi Olmanın Ama Kayseriliyim". Kayseri
fıkraları. Kayseri Okutma ve Yardımlaşma
Derneği Yayını: 1. Yazarın "Vefa Poyraz
Lisesi Müdürü, Gaziosmanpaşa — İst." ad-
resinden de temin olunabilir. 20x12Cm. bo-
yunda, 152 sayfa, 10 lira.

● Enver TUNÇALP: "Kışladan Ses-
ler". Şiirler. İsteme adresi: P. Kutusu 225,
Yenişehir — Ankara. 16x12 boyunda, 64
sayfa, 5 lira.

Yıllık aboneli : 25,
altı aylık aboneli : 15
liradır.
Yurt dışı senelik abone :
\$ 4, £ 1.5, DM 12

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir.
Dizgi ve baskı:
Halk Matbaası
İstanbul

Sahibi ve Genel Yayın Müdürü : İHSAN HİNÇER

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :

BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul , Tel: 22 49 71

TÜRK FOLKLOR/HALKBİLGİSİ DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR.

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 282

OCAK 1973

YIL : 24 — CİLT : 14

TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞININ AÇTIĞI

Bebek ve Gümüş Telkârî Gerdanlık Yarışması

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Türk El Sanatlarını Tanıtma Derneğinin danışmanlığında bir "Turistik Hatıra Bebek Yarışması" düzenlenmiştir. Bu Bakanlığın düzenlediği El Sanatları yarışmalarının ikincisidir. İlk yarışma Gümüş Telkârî Gerdanlık dalında açılmıştır.

Turistik Hatıra Bebek Yarışması :

1 — YARIŞMANIN AMACI :

Turistlerin ilginç bularak satın alıp memleketlerine götürmek isteyecekleri, taşınması kolay, pahalı olmayan, Türk özelliklerini yansıtan, orijinal ve çeşitli malzemeden meydana gelmiş biblo bebek yapımını sağlamaktır.

2 — YARIŞMANIN KONUSU :

Esas itibariyle serbest bırakılmıştır. Eserler Türk gelenek ve folklor özelliklerini yansıtan bebek tipleri (Köy kıyafeti, halk oyunları kıyafeti giymiş bebekler v.s.) ile Türk mahalli esprisini yansıtan bebek tipleri olabilir. (Hacivat, Karagöz, meddah, Kırkpınar güreççisi, eski İstanbul kıyafeti giymiş bebekler vs.) Ancak ayakkabı boyacısı, eşeğine binmiş Nasreddin Hoca, sokak şerbetçisi, simitçi gibi kompozisyonlar ile muhtelif bebekleri bir öykü ya da özel konu uyarınca temsil nitelikte bir araya getiren kompozisyonlar bu yarışmanın dışına bırakılmıştır. Tarihî kişilerin bebeklerinin yapılmaması da istenmektedir. Bebek kompozisyonları için ileride ayrı bir yarışma düzenlenecektir.

3 — YARIŞMAYA KATILMA KOŞULLARI :

1. Her sanatkar yarışmaya birden fazla eserle katılabilir.
2. Yarışmaya gönderilecek olan bebekte, üzerinde önemle durulacak nokta Türk özelliğini yansıtmaması, turistik hatıra eşya imajına uygunluğu ve seri imalâta elverişli olmasıdır.

3. Sanatkarın kullanacağı malzeme, tahta, plâstik, kumaş, metal, boncuk olabilir. Bu malzemeler beraber de kullanılabilir.

4. Yarışmaya gönderilecek bebeğin değeri, kullanılacak malzemenin cinsine göre 15 — 50 TL. arasında olacak ve bu değer 4. bölümün 1. maddesinde sözü edilen dilekçede de belirtilecektir.

5. Tek bebeklerin yanında aynı konuda bir kadın ve bir erkek tipi bebek de hazırlanabilir.

6. Bebeklerin boyu 10 — 20 santim arasında olacaktır. Ayakta duracak biçimde olduğu gibi, duvara asılacak tarzda düşümler de mümkündür.

7. Bebeklerde stilize edilmiş kıyafetler de kullanılabilir.

4 — YARIŞMA SÜRESİ :

1. Yarışmaya katılacak eserler 15 Ocak 1973 tarihine kadar bir dilekçe ile birlikte Turizm ve Tanıtma Bakanlığı — Ankara adresine gönderilmiş veya aynı binanın 4. katında Tanıtma Genel Müdürlüğü Gösteriler Şubesine teslim edilmiş olacaktır.

2. 15 Ocak 1973 tarihinden sonra gerek

postadaki gecikmeler, gerek bizzat teslim-deki gecikmeler dikkate alınmayacaktır.

3. Yarışmaya katılacak sanatçı her bebeği için beş rakamlı bir rumuz kullanacaktır. Bebekler üzerinde bu rumuzdan başka hiç bir işaret bulunmayacaktır. Sanatçı üzerinde aynı rumuzlar yazılı kapalı bir zarfın içine ismini ve adresini koyacak ve bu zarfı dilekçesine ekleyecektir.

5 — DEĞERLENDİRME :

Yarışmaya gönderilen eserler Turizm ve Tanıtma Bakanlığında aşağıda belirtilen tarzda kurulacak Yarışma Jürisi tarafından değerlendirilecektir :

2 üye Turizm ve Tanıtma Bakanlığından (Jüri Başkanı dahil),

2 üye Türk El Sanatlarını Tanıtma Derneğinden;

1 üye Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Küçük Sanatlar Dairesi Reisliğinden,

1 üye İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinden,

1 üye İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu'ndan.

Değerlendirme esas itibarıyla eserin, Türk özelliklerini yansıtmaması, günumüzün turistik hâtura eşya anlayışına uygunluğu, sanatkârın yaratıcılığı, üstünde çalışılan modelin orijinalliği ve benzeri açılardan yapılabilmektedir. Çalışma tekniği de değerlendirme de dikkate alınacaktır.

Jüri, çalışmalarını sırasında bu alanda yetenek sahibi uzmanlardan da danışman olarak yararlanabilecektir.

6 — ÖDÜLLER VE SATIN ALMA :

Ödüller : Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Turistik Hâtura Bebek Yarışmasına 33 ödül koymuş bulunmaktadır :

1. ödülü 2.000. — TL.

2. ödülü 1.500. — TL.

3. ödülü 750. — TL.

1. mansiyon ödülü (10 adet) 400. — TL.

2. mansiyon ödülü (20 adet) 300. — TL.

ki, topluca 14.250. — TL'dir.

Ödüle lâyık görülen eserler başka herhangi bir ödeme gerekmeksizin Bakanlıkça sahiplerinden satın alınmış olacaktır. Ödüller sahiplerine PTT aracılığı ile gönderilecektir. Derecelendirmeye giremeyen bebekler yapımcılarına iade edilecektir.

7 — SONUÇLARI AÇIKLAMA :

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı 15 Ocak

1973 ü izleyen 15 gün içinde Yarışma Jürisi'ni toplayacak ve değerlendirme sonuçlarını gerek kitle ortamı organları aracılığı ile, gerek eser sahiplerinin adreslerine tebligat yaparak açıklayacaktır.

8 — SERGİLEME VE ÇOĞALTMA :

Yarışmaya gönderilen bebekler Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca muhtelif yerlerde sergilenecek, uygun görülenler öncelikle eser sahibi sanatkârlara sipariş edilmek üzere çoğaltılacaktır. Böylece sanatkârlarımızla Bakanlık ve Türk El Sanatlarını Tanıtma Derneği arasında yakın ilişkiler de kurulmuş olacaktır. *

TELKÂRİ GERDANLIK YARIŞMASI SONUÇLANDI

Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca daha önce düzenlenen "Gümüş Telkâri Gerdanlık Yarışması" sonuçlanmış, birinci ödülü Beypazarlı bir sanatkâr olan Kemal Bediz kazanmıştır.

Hediyelik turistik eşya yapımını ve Türk el sanatlarını teşvik amacı ile düzenlenen yarışmaya yurdun dört bucağından 27 sanatkâr katılmıştır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Erciş Kurtuluş'un başkanlığındaki jürinin yaptığı değerlendirme sonuçları şöyledir :

3000 liralık birinci ödülü Beypazarı'ndan katılan Kemal Bediz, 2000 liralık ikincilik ödülünü İstanbul'dan aslen Trabzon'lu olan Muzaffer Bakanay adındaki sanatkârlar almışlardır.

Biner lira mansiyon kazanan sanatkârlarımız ve katıldıkları iller şunlardır.:

Bayan Meliha Aydın (İstanbul), Aziz Dilmeç (Midyat), Şefik Sanver (Beypazarı), Yücel Eras (Beypazarı), Ahmet İnceoğlu (Ankara), Atılâ Aydın (Ankara), İbrahim Altınsu (Midyat).

Türk Sanatkârlarının tamamen Anadolu'dan aldıkları ilhamla yarattıkları gümüş telkâri gerdanlıkların en pahalısı 250 liraya mal olacak ve bu işletme vergisi dahil %35 kârla turistlere hediyelik eşya olarak satılabilecektir. Kazanan eserler, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından yapımcılarına sipariş verilecek çoğaltılacak ve yurtdışındaki temsilciliklerimize gönderilecektir. Ayrıca, eserleri teşhir için sergiler de açılacaktır.

İncelemeler :

Verimli Köyünde Ölüm

Yazan : Ali Rıza BALAMAN

Ölünün Hazırlanması

İnsanoğlu, hayatın evrensel olan üç ob gusunda (doğum, evlenme, ölüm), falanca (erkek) ya da filanca (kadın) nın ölmesi olayını belirli törenlerle savuşturur. Törenlerin şekil olarak birbirinden az veya da çok ayrı olmasına karşın temeldeki görevi, olayla ortaya çıkan büyük değişme (kırz) yükünün hisim ve komşularca paylaşılarak kolay geçirilmesidir.

Ölüm Öncesi

Hastaevi sakinleri, hastanın ağırlaşmasından sonra belli edilmemeğe çalışılan bir telâş ve sessizlik içinde olurlar. Hastanın başucunda sıra ile Kur'an okunur, yorulan kalker öteki oturur. Canın gövdeden çıktığı yani, nefes alıp - vermenin bittiği (soluk kesilmesi) anda, ayağına çabuk birisi koşarak köy imamına haber verir. İmam, elinde Kur'anı nefes nefese gelir ve Kur'anda yeri önceden işaretlenmiş olan "Ben senin için geldim, ben senin için gidiyorum" anlamındaki özel âyet'i okur. Âyetten sonra, kolay kefenine sarmak, tabut'a ve mezara kolay ve düzgün yerleştirmek için ölü, erkekse imam, değilse yaşlı bir kadın tarafından, giysilerinden kurtarılır, sonra, ayak başparmakları birbirine bağlanır, eller yanlara uzatılır ve "gözü açık gitmesin" diye de açık olan üst göz kapağı aşağıya çekilir.

Haber Verme

Köylük yerde ölüm haberini önce komşular duyar. Sonra, uzak - yakın hisimlere ve köy imamı aracılığı ile de minareden "selâ" verilerek tüm köye duyurulur. Eğer ölen, o yörelerde bilinen, ünlü bir kişi ise, komşu köylere atlı okuyucu (haberci) lar gönderilir. Okuyucu, komşu köy imamına haberi verir ve diğer köye hareket eder. Haber, cami hoparlörü ile tezelden köye duyurulur. Cenazeye katılmağa karar veren köy erkekleri, ivedi, bir araya gelip imamı da yanlarına katar, yola koyulurlar. Köye varıldığında konuklar ölüvi yakınları tarafından karşılanır ve evlere buyur ediliirler, "devir" yapılacaksa imam, gruptan ayrılıp diğer imamların toplandığı devir yerine gider.

Kasabadan uzak, kışım yolu kapanan bu yörenin köylerinde kefen hazır bekler. Çoğu kez, yaşlılar ve ağır hastalar kefenlerini daha önceden almış, üzerini zemzem suyu ile ıslatıp, bohçada, sandığın dibine atmış olurlar. İmam, kefeni yöntemine uygun kesmeğe uğraşırken, evsahiplerince görevlendirilenler de ölünün "yunması" (yıkınması) gereken suyu ısıtmak, üzere ocağın yakar, kazan kururlar. Ölü namaz vaktine kadar yıkayıp, kefenlenerek hazır duruma getirilir. Ölü namazı, normal durumlarda öğle namazında, ya da ikindi namazında kılınır ve camiden doğru mezarlığa omuzlarda taşınır. Özel durumlarda, ölünün bekletilmesi gerektiğinde (otopsi, uzaktan bir yakının gelmesi v.b.) bekletilme süresinin çok kısa olması için her çareye başvurulur. Zira, ölüyü bekletmek, ona ve onun sorgusunu yapacak olan "sorgu melâkesine" eziyet etmek ve saygısızlıkta bulunmak sayılır tüm köylülere.

Ölü yıkamağa hazırlanırken bir grup erkek de kazma - kürek köy mezarlığının yolunu tutarlar. Mezar kazmak sevaptır. Bu sevabı elde etmek için bir - iki kazma sallamak ya da bir kürek toprak atmak yeter. Mezar, doğu batı yönünde, erkekler için göbük hizasına, kadınlar için de göğüs hizasına kadar kazılır (2).

Ölü, erkekse imam ya da bu işte tecrübeli bir din adamı, kadın ise kadın tarafından yıkılır. Suyu kazandan teneşir'e (ölü yıkamağın masa) taşıyan, suyu döken ayrı kimselerdir. Bunlara emekleri karşılığı para verilir.

Ölü Gömme

Yıkayıp, kefenlendikten sonra tabut'a yerleştirilen ölü, namaz vaktinden önce cami önündeki "musalla" taşına konur. Câmî'den vakit namazından çıkan, ölü namazı kılmak üzere tabut'un arkasında Kible'ye dönük olark saf (sıra) olurlar. İmam, tabut'un yanında ölünün cinsiyetini "erkişi" ya da "hatunkişi" diyerek belirtir ve grubu cenaze namazına davet eder. Namazdan sonra ölünün ruhuna "fatiha" okunur ve ölü tabut'u omuzlara kalker. Ölü taşınmak, ölü

mezarı kazmak kadar sevap sayılır. Tabut taşımanın kendine özgü bir yöntemi var. Ölüyü taşımak isteyen cenazenin gidiş yönünde, önde sıraya geçer. Tabut arkadan eller ya da omuzlar üzerinde öne geçirilir. Bu arada tabut'u öndekilere aktaran arkadaki tabut taşıyanlar, tekrar grub'un önüne geçer ve sıra beklerler. Mezarı başına getirilen ölü, en yakınları tarafından tabuttan alınıp, yavaşça mezarın dibine indirilir ve sağ kol üzerine yüzü hafif Kible (Hazreti Muhammet'in Yattığı yer) ye dönük yatırılır. Üzerine atılacak toprağın ölünün ağzına, burnuna dolmasını ve toprağın altına da ölü ezilmesin düşüncesinden hareketle üzerine ağaç dalları, ot, buğday sapı v.b. koruyucular konur. Ölü üzerine gene ilk toprağı ölünün yakınları atar. Bir iki kürek toprak atan, küreği yanındakine verir. Ölü üzerine toprak atmak da sevaptır. Mezar, toprakla doldurulduktan sonra üzerine bir parça su (susuz kalmaması diye) dökülür ve başucuna da bir fida (ağaç) gölgelik etsin diye) dikilir. Ölüyü mezara getirenler, imamı mezar başında yalnız bırakıp uzaklaşırlar. İmam'ın ölüye yapacağı son görev, sorgu melâkelerine verilen cevaplarda ölünün şaşırmasın için bir hatırlatma anlamında "telkin" vermektir: "Ya Fatma (ölü anasının adı) oğlu Mehmet, rabbim Allah di... nebim Muhammet di... dinim İslâm di... kitabım Kur'an di..." İmam bu görevini yerine getirdikten sonra köye döner ve ölü sahiplerine "Başınız sağ olsun, hüküm Allah'a mahsustur" diyerek başsağlığı dileğinde bulunur.

Ölü Yemeği

Varlıklı, varlıksız her aile mezardan dönen grub'a yemek çıkarır. Varlıklı ailelerde, komşu köylerden de konuklar olacağından, yemek çok pişirilir ve komşu odalara da gönderilir. Ölü yemeğinin bir özelliği, yemeklerin harcı (malzemesi) ölü sahibinden sağlanır, komşu evlerde pişer. Yemek çeşnişi, mevsim sebzeleri yanında özellikle ölünün sevdiği yemek türleridir. Sofradakiler, özellik taşıyan yemeği göstererek: "Rahmetli bunu çok severdi. Birgün odada bayram ekmeği yiyorduk. Rahmetli de yanında oturuyordu..." gibi benzer sözlerle ölü anılır, yemek bitirilir. Yine komşular, boşalan kapları toplar, sofrayı kaldırır.

Ölü evinde bir kaç gün ocak yanıp, yemek pişirilmez. Yemek ihtiyaçları komşular ve yakın hısımlarla karşılanır.

Ölü yemeği telaşından sonra gene komşu evlerin genç kız ve kadınları ölü çamaşırına hazırlanırlar. Ölünün yattığı yatak, giydiği çamaşır ve elbiseler, kullandığı yıkanabilir türdeki eşyalar tüm yikanır, kurutulur, katlanır ölü sahibine teslim edilir. Bu hizmetler de karşılıksız kalmaz. Ölü sahipleri bu işleri yapanları sevindirmek için para verir ve "hakkımızı helâl edin" der. Ölüye ait eşyaların bir kısmı fakirlere, ihtiyacı olanlara dağıtılır.

Ölü Kurk ve Elli İkisi

Ölü toprağına verildiği günden başlayarak, ölü yakınları ya da bu iş için görevlendirilen köy imamı her gün bir "Yasin Süresi" okur. 41 nci Yasin ölü evinde ve konuklar arasında okunur, hep birlikte dua edilir, şerbet içilir (3). Ölünün ruhuna "fatiha" okunur ve ölüden söz açılarak ölü anılır.

Elli Bir'i Elli İkinci geceye bağlayan gece de yalnız bu gece için okunan özel dua vardır. Dua, ölü yakınları ve konuklar arasında okunur, "Amin" sözcüğü ile bitirilir ve ölü ruhuna "fatiha"lar gönderilir.

Devir

Her varlıklı ölü için yapılan köklü, oldukça yaygın fakat zorunlu olmayan bir olay da "devir" âdetidir. Ölü, sağlığında tutmadığı oruçlardan, kılmadığı namazlardan ve yerine getiremediği yeminlerden ötürü öte dünyaya borçlu gitmesin diye bazı pratiklere başvurulur.

Kefareti Namaz, ölünün sağlığında kılmadığı namazlara karşılık tutulan para bedelidir. Gün, bir fazlası ile altı vakit olarak kabul edilip, her vakit için o Bölge Müftülüğünce Ramazan Bayramı'ndan önce yayınlanan bir kişilik fitre karşılığı para ayrılır. Örneğin, bir kişilik fitre bedeli $6 \times 250 = 15.00$ TL. bir aylık namaz kefareti ise $15.00 \times 30 = 450.00$ TL. dir. *Kefareti Savun* (Oruç), ölü, sağlığında niyetlendiği oruç'u kasten bozmuş ise 60 günlük kefareti ödeme yükü altına girmiştir. Örneğin, fitre'nin 250 kuruş olduğu bir bölgede bu kefareti, $250 \times 60 = 150.00$ TL. dir. *Kefareti Yemin*, ölünün yemin edip de yerine getiremediği yeminler için ölünün sağlığında, ya üç gün oruç tutması ya da bir fakir'i

üç gün doyurması gerekmekte idi. Her gün bir kefareti kabul edilir ve bir kefareti karşılığı da on fitredir. O halde kefareti yemin, yine bir fitre 250 kuruş ölçü olarak alındığında; $250 \times 10 = 25.00$ TL., 3 gün $\times 25.00 = 75.00$ TL. dir.

Bu her üç durum da, yani Kefareti Namaz, Kefareti Savun ve Kefareti Yemin, ölünün öte dünyasını mamur etmek için ölü gömülmeden önce yerine getirilir. Zira, ölü sağlığında bilerek ya da bilmeyerek namazını unutmış, orucunu bozmuş ve bir yeminini yerine getirmemiş olabilir. Devir, devir odasında ya da camide yapılır. Hesap, eli kalem tutan bir imam tarafından hemen orada yapılır. Bir aylık oruç kefareti bedeli 450.00 TL. 60 günlük oruç kefareti bedeli 150.00 TL. ve üç günlük yemin kefareti bedeli olan 75.00 TL. bir mendile konur. Ölünün yaşından erkekse 12, kadınsa 9 yaş düşülür (4). Örneğin 70 yaşında ölen bir erkeğin yaşından 12 çıkarıldığında 58 kalır. 58 yılda $58 \times 12 = 696$ ay vardır. Mendilde toplanan para $(450 + 150 + 75 = 675)$ 675 TL. yla 696 çarpılıp, $675 \times 696 = 469.800$ TL. fakirlere dağıtılır ya da devir için bir araya toplanan imamlar, mendilde toplanan 675 TL. sını birbirlerine atarak 696 kez tekararlar: Mendili karşısındaki atan imam "*Vehemti*" "verdim" der. Alan da "*Kabultü*" "aldım" der. Sonunda bu işlem için yorulan imamlar, yaptıkları işe ve okudukları dualara karşılık mendildeki parayı aralarında üleşirler (taksim ederler.) Ve ölü namazını kılmak üzere camiye yetişirler.

Sonuç

Ölüm olgusu, öz olarak doğal, kavram ve üzerinde yapılan pratikler nedeniyle de kültürelirdir. Doğaldır, zira, her canlı varlık dünyaya geldikten sonra kendi ölümünü içinde taşımaktadır. Tıpkı çekirdeğin kendi içinde taşıyan bir meyve gibi (5). Kültürelirdir, zira, ölüm; kültürden kültüre farklı yorumlanmakta ve ölümle ilgili pratikler farklı olmaktadır. Örneğin, bir toplumda ölmek; ruhun dünyasını değiştirilmesi iken, diğerinde ölenin cezalanması ya ödünlenmesidir.

Ölü gömme olayının kurumsallaşmadığı (bu konudaki belediye hizmetleri gibi) kır toplumlarında, olay etrafında yapı-

malar ve görev taksimi kır toplumlarına özgü bir dayanışma örneğidir. Bir kişinin ya da ailenin tek başına altından kalkamayacağı ya da güç kalkacağı bir olayın yükünü paylaşarak "bugün sana, yarın bana" prensibinden hareketle yapılan iş, geleneksel toplumların yaşamında mevcut "imece" eylemini oluşturmaktadır.

"Dünya dua üzerine kurulmuş, dua ile duruyor" diyen köylü, her olayda olduğu gibi ölüm olayını da dinsel bir niteliğe sokmuştur. İmamsız - duasız, şerbetli - Kur'ansız, yemeksiz - sevapsız ölü gömme düşünülemez. Yüz yıllar önce, veba salgını zamanında Kayseri köylerinden birinde, babasının ölüsünü komşusunun yardımı ile eşeğin üzerine atıp, ıslık çalarak mezarlığın yolunu tutan kızın hikâyesi anlatıldığı gibi; gürlütle ile güllünlü ve tövbe tövbe... çekilir bu yörelerde.

Varlıklı ölünün öte dünyanın arzu edilen bölümünü (cennet) dünyadaki varlığı ile devir olayı sağlanabilme olanağı gösteriyor ki, zenginin öte dünyasının da mamur olacağı yargısı peşinen düşünülmemekte ve kabul edilmektedir. Ak pak gezmek, Hacca gitmek, hayır işlemek, zekât dağıtmak hep varlıklılara özgüdür. Ölüye ve ölü sahiplerine para ile hizmet etme (sevap kazanma) yarışı, paraya dayanan gereksinimin yanında, emeğin para ile satın alınması nedeni dayanışmayı zarıflatmaktadır.

"Ölü yemeği", ölenin öte dünyada da hayatını sürdürdüğü; başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de gereksindiği inancını açığa vuran bir âdettir" (6). İçilen bir tas ayranın, dilenilen bir miktar yiyeceğin "ölünün canına değsin, ölünün hayrına" sözleri yukarıda sözü edilen yorumu kanıtlamaktadır.

(1) Verimli, Kızılcahamam İlçesine bağlı dağ köylerinden biri.

(2) Son zamanlarda mezar kazmada yardım edenlere ölüye tarafından az da olsa bir miktar para verilmektedir. Bu iş için ölü yakınlarından biri, elinde kâğıt - kalem mezar kazıcıların isim listesini tutar.

(3) Bu tür okunan 40 "Yasin Duası" bir "Hatim" yerine geçer.

(4) İslâm dinince; 9 yaşından küçük kızlar ve 12 yaşından küçük erkek çocuklar, İslâm di-

"Türk Halk Şiiri Antolojisi" Dolayısıyla:

İşin Kolayı

— II —

Yazan : Hikmet DİZDAROĞLU

4. On yedinci yüzyıl sazşairlerinden olup, adı "Kuroğlu", "Koroğlu", hatta "Kör-oğlu" biçimlerinde okunan ozan için, Fevziye Abdullah Tansel'in *Ülkü* dergisinde yayımlanan bir makalesi ile, Hasan Eren'in *Türk Sazşairleri Hakkında Araştırmalar*'ı kaynak gösterilmiştir (s. 86, not : 2, 3).

Bunlara, aşağıdaki araştırmaları da eklemek gerekir.

— Sadettin Nüzhet, "Koroğlu", *Çınaraltı dergisi*, sayı: 8, 1941.

— Hasan Eren, "XVII.Yüzyıl Sazşairlerinden Kuroğlu", *Türk Dili* dergisi, sayı: 8, Mayıs 1952.

— Cahit Öztelli, Folklor Enstitüsü İhtiyacı ve Kuroğlu", *Türk Folklor Araştırmaları* dergisi, sayı: 40, Kasım 1952.

— Cahit Öztelli, "Yeni Bilgilerle Koroğlu", *Türk Dili* dergisi, sayı: 209, 1 Şubat 1969.

— Prof. Dr. Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 1966, s. 210, not: 16.

Özellikle Cahit Öztelli'nin *Türk Dili* dergisindeki son makalesinde, Kuroğlu ya da Koroğlu hakkında, kuşularımızı ortadan kaldıracak nitelikte, belgelere dayalı, olumlu bilgiler verilmiştir.

5. Aşık Kerem'in, ilk dörtlüğü :
Sürmelensin gözü kaşı dünyanın
dizesiyle biten koşması (s. 108) aslında dört kitadır (18), Mutluay bunu üçe indirmiştir.

6. Yine Kerem'in :
Çöz Aslı'm çöz göğsün düğmelerini
kavuşaklı parça, antolojide 5 dörtlüktür (s. 121). Bu parça, bir kaynakta 23 (19),

ninin gereklerini yerine getirmede yükümlü sayılmazlar.

(5) Alman düşünür ve ozan'ı Rilke, "Meyvenin kendi içinde çekirdeğini taşıması gibi, herkes kendi içinde ölümünü taşır." der. Dr. Aslan Ebiri'nin *Uzmanlık Tezi Çalışmasından*, H. Ü. Tıp Fakültesi, Toplum Hekimliği Enstitüsü.

(6) S. V. Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm* (1971, 106).

bir başka kaynakta da 13 dörtlük olarak (20) görülmektedir.

7. Çıldırılı Aşık Şenlik'in "1912 - 1914 yıllarında" öldüğü bildirilmektedir. Bu anlatım, Şenlik'in tam üç yıl (1912, 1913, 1914) can çektiği anlamına gelir! Bunun yerine "1912 - 1914 yılları arasında" denilseydi, Türkçenin düzgüsüne (normuna) uygun bir anlatım yolu tutulmuş olurdu.

Aşık Şenlik'in ölüm yılı kesinlikle bilinmemektedir. Kaynaklarda üç ayrı tarih verilir.

a) M. Fahrettin Çelik (Kırzioğlu), ozanın, "vadeli ağı" (yani belli bir süre sonra etkisini gösteren zehir) sonucu, hastalanarak, 1912 yılında, Arpaçay ilçesine bağlı Dalaver köyünde öldüğünü söyler (21).

b) Orhan Özbek ise, aynı köyde (yazımını değiştiriyor : Delever), fakat 1913'te öldüğünü yazmaktadır (22).

c) Aşık İslâm Erdener'e göre Şenlik'in ölüm yılı 1914'tür (23).

8. Aşık Şenlik'in,
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana
kavuşaklı ünlü koçaklamasının aslı 7 dörtlüktür. Mutluay, beşinci dörtlüğü çıkarmış, kesme noktalarla da bunu belirtmiştir (s. 304). Neden ? Bütün kaynaklarda koçaklamasının tümü yayımlanmışken, ne gibi bir "sakınca" görülmüş ki, dörtlüğün biri "kapı dışarı" edilmiş?

O dörtlüğü veriyoruz :
Hele Âl'Osman'ın (24) görmemiş zorun
Din gayreti olan tedarik görün
At tepin, baş kesin, Kazak'ın kırın
Can sağ iken yurt vermeniz düşmana

9. Mutlay, ana kaynaklara gidemediği, el altı kitaplarında verilen bilgilerin doğruluk ya da yanlışlığı denetleyemediği için, ileri sürülen her düşüncüyü doğru sanmış, bu yüzden de hem kendisi yanlış, hem de okurları yanlışla sürüklemiştir. Örneğin, Sümmani'yi Muhibbi ile karşılaştırmış göstermesi bunlardan biridir (s. 310).

Biraz aşağıda açıklayacağımız gibi, Muhibbi ile Sümmani hiç bir zaman karşılaşmamışlardır. Murat Uraz'dan başlayan bir

ARAŞTIRMALARI

yanlışlık (25), başkalarının da sürdürül-müş (26), Mutluay da bunlara katılmıştır.

Oysa, Artvin bölgesi sazşairleri hakkında yerinde araştırmalar yapan ve güvenilir yapıtlar ortaya koyan, Muhibbi ile ilgili bir de kitap yazar M. Adil Özder'in belirttiği gibi, Muhibbi, 1823 - 1868 yılları arasında yaşamıştır (27). Adil Özder'den yararlanan bütün kaynaklarda aynı tarihler görülür.

Muhibbi'nin öldüğü yılda Sümmani henüz 7 yaşındadır (28). Daha şiir söylemeye başlamış olan bir çocuğun, Muhibbi ile karşılaşması olanağı var mıdır? Nitekim Adil Özder, birinci yapıtında, Murat Uraz'ın, iki ozanı karşılaştırmasını "yanlış olarak" nitelemekte, son kitabında da aynen şöyle demektedir : "Muhibbi - Sümmani arasında geçtiği iddia olunan karşılaşmaya gelince; böyle bir karşılaşmanın olması imkânsızdır; çünkü Narmanlı Aşık Sümmani'nin, kendi deyimiyle âşıklığa başlatması 1289 (1872)'dur, Muhibbi'nin ölüm yılı ise bundan beş yıl kadar öncedir. (...) Erkinis köyünde (Muhibbi'nin doğduğu köydür, yeni adı Demirkent'tir) kaynak kişilerden dinlediğime göre de durum aynıdır." (29).

Bütün bunlardan habersiz olan yazar, sürüp gelen bir yanlışla ayak uydurmak zorunda kalmıştır.

11. Mutluay, yine birçok kaynakların sürdürdüğü yanlışlığı yinelemiştir. İlk dörtlüğü :

Şu karşiki yüce dağlar
Acep bizim dağlar m'ola
Kara yaşlı benim anam
Oğul der de ağlar m'ola

biçiminde olan semai (s. 312), ilkin, Sümmani'nin büyük oğlu "Aşık Şevki'den alınmış" kaydıyla, Pertev Naili Boratav tarafından yayımlanmış (30), ardında da, bundan çıkan bir "Tercan Türküsü"nü vermiştir (31).

Bu semai Sümmani'nin değil, Aşık Kerem'indir. Aslı dört kıta olan parçaya (32) bir kıta daha eklenmiş ve küçük varyant farklarıyla Sümmani'ye mal edilmiştir. Sümmani'nin basılmış bütün şiirleri ve henüz yayımlanmamış başka parçaları elimizdedir. Değiş bakımından bu nitelikte olan ikinci bir parçasına rastlamıyoruz. Ünlü sazşairlerinin şiirlerinin daha sonrakilerce

benimsenmesi ya da bir başka sazşairine mal edilmesi, her zaman görülen olaylardır. Bunun sayısız örnekleri vardır. Sümmani'nin diye gösterilen semai da bunlardan biridir. (Devam edecek)

Yazışma, kitap ve dergi gönderme adresi :
Turgutreis Caddesi, Arzu Apt. 3/3 Tandoğan
— Ankara.

(18) Kerem ile Aslı, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1948, s. 38 - 39. Bu kitabı Eflâton Cem Güney düzenlemiştir: Cahit Öztelli, "İki Kadın Şairi Üzerine", *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı: 57, Nisan 1954. -Eflâton Cem Güney, *Kerem ile Aslı*. İstanbul, 1959, s. 41.

(19) Şükrü Murat Elçin, *Kerem ile Aslı Hikâyesi*, Ankara, 1949, s. 97 - 98, no. 1.

(20) Kerem ile Aslı, Maarif Kitaphanesi, s. 221 - 222.

(21) M. Fahrettin Çelik, "Çıldırılı Aşık Şenlik", *Tarıdağ* dergisi, sayı: 9, 1 Temmuz 1972.

(22) Orhan Özbek, "Çıldırılı Aşık Şenlik'ten Yaşayan Bir Halk Hikâyesi : Salman Bey ile Turnatel", *Tercüman* gazetesi, 11. 6. 1972, tefrika no. 1.

(23) İslâm Erdener, *Aşık Şenlik Divanı*, Kars, 1960, s. 3.

(24) Âl'Osman : Âl-i Osman, Osmanoğulları, Osmanlılar.

(25) Murat Uraz, *Sümmani ile Gülperl*. İstanbul, 1938, s. 50 - 52; 1941 baskısı, s. 49 - 52; 1969 baskısı, s. 44 - 46.

(26) Nesip Yağmurdereli, *Sümmani - Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, 1938, s. 68; Mehmet Kardeş, *Meşhur Sazşairi Sümmani - Hayatı ve Deyişleri*, İstanbul, 1963, s. 10 - 11.

(27) Adil Özder, *Yusufelili Muhibbi - Hayatı ve Deyişleri*, Kars, 1940, s. 4, 19; M. Adil Özder, *Yusufelili Muhibbi ve Mevlid-i Şerif*, Ankara, 1968, s. 5.

(28) Mutluay'ın Sümmani'yi 1860'ta doğmuş göstermesi yanlıştır. Ozan, üç şiirinde,

Tarih seksen dokuz on bir yaşında diyerek 1861'de doğduğunu bildirmektedir.

(29) Yusufelili Muhibbi ve Mevlid-i Şerif, s. 29.

(30) Pertev Naili Boratav, *Halk Edebiyatı Dersleri*, I. Kitap, Ankara, 1942, s. 101 - 102.

(31) *Ibid*.

(32) Kerem ile Aslı, İktbal Kütüphanesi, s. 208; Kerem ile Aslı, Maarif Kitaphanesi, s. 205; Eflâton Cem Güney, *Kerem ile Aslı*, s. 59-60.

Dede Korkut Kitabı Amerika'da İngilizce Yayınlandı

En önemli milli destanlarımızdan sayılabileceğimiz *Dede Korkut Kitabı* Amerika'da Texas Eyaletinin başşehri Austin'de bulunan tanınmış University of Texas Yayınevi tarafından ilk defa İngilizce olarak geçen ay yayınlanmıştır. Texas'da çıkan bir gazete bu haberi şöyle vermiştir.

"Önemli bir Türk Destanı dokuzyüzlü sonra iki kıt'a ve bir okyanus aşkıktan sonra Texas'da ilk defa İngilizce olarak yayınlanmıştır."

Eserin Texas'da yayınlanmış olması ilgi çekicidir. Atçı ve göçebe bir millet olan eski Oğuz Türklerinin destanları, tarihleri, yaşayışları ve hayat görüşleri ile Texaslıların dünya görüşleri ve tarihleri arasında bir çok benzerlikler vardır. Onlar da Türkler gibi atçı, kıt'alar aşan dinamik bir topluluktur. Bu bakımdan Texasın uçsuz bucaksız ovalarında Oğuz kahramanlarının kovboylarla yana yana at koşturuşu yadırganmıyacaktır.

Milli Destanımız olan *Dede Korkut Hikâyelerinin* İngilizce yayınlanması ile dünya destan edebiyatında lâyık olduğu yeri almış muhakkaktır. Daha önce Almanca ve İtalyanca olarak yayınlanmış olan bu eseri Anglo - Saxon âlemi ancak şimdi tanımak imkânını bulabilmiştir. Eserin İngilizce çevirisinin bu kadar gecikmesi yazılı esas metnin XVI. yüzyıl Türkçesi ile yazılmış olması sebebiyle çeviride karşılaşılan güçlüklerden ileri gelmiştir. Eseri, İngilizce olarak yayına hazırlayanlar Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinden Prof. Dr. Faruk Sümer, Prof. Dr. Ahmet E. Uysal ve Texas Technological University'den Prof. Dr. Warren S. Walker'dir. Eser bir önsöz ve geniş notları ihtiva etmektedir. Notlarda folklor unsurları ve motifler incelenmektedir. Şimdiye kadar yurdumuzda bile bu kadar nefis bir cilt içinde yayınlanmamış olan bu *Dede Korkut Destanı*'nın kapağında Dede Korkut'un Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan bir minyatürü yer almakta ve iç kısımlarında da Pınarbaşı Avsar Türkmenlerine ve Bursa Kılıç - Kalkan Ekibine ait resimler yer almaktadır. Böylece eski ile yeni arasında bir bağ kurulmaktadır.

Bugüne kadar destan denilince akla Ho-

mer'in İlyada'sı ile Odise'si gelmekteydi. Halbuki konu ile ilgilenen Amerikan bilim adamları *Dede Korkut Kitabı*'ndaki destan unsurlarını daha kuvvetli ve oradaki kahramanların daha insancıl, mert ve âsîl olduğuna dikkati çekmektedirler.

Eserin Amerikada yayımlanması güzel bir tesadüf olarak Amerikan Folklor Cemiyeti'nin yıllık bilimsel kongresini bu yıl Texas'ın başşehri ve Dede Korkut Destanı'nın yayınlandığı Austin'de yapması ile aynı zamana rastlamıştır. Bu vesile ile açılan kitap sergisinde teshir olunan eser böylece bilimsel folklor uzmanlarının dikkatini çekmiştir. Eser ayrıca bu sômetir Harvard Üniversitesinde Dünya Destan Edebiyatı Derslerinde okutulan kitaplar arasında yer almıştır.

PROF. UYSAL'IN AMERİKAN FOLKLOR DERNEĞİ 1972 KONGRESİNDEKİ BİLDİRİSİ

Prof. Uysal, Amerikan Folklor Cemiyeti'nin yıllık Kongresinde Türk Folkloru için açılan sekiyonda bir tebliğde bulunmak üzere davet edilmiş, ve adı geçen eserin teshir edildiği serginin açılışında da bulunmuştur.

Kendisi ile yaptığımız görüşmede Prof. Uysal bize şunları söylemiştir :

"Amerika Birleşik Devletlerinde Türk folkloru ve özellikle Türk Halk Edebiyatı alanlarına karşı gittikçe artan bir ilgi duyulmaktadır. 1960 - 1966 yılları arasında Amerikalı meslekdaşım Prof. Walker ile bütün Türkiye'yi gezerek doğrudan doğruya halk ağzından banda almak suretiyle derlediğimiz Türk masal ve hikâyelerini İngilizce olarak yayına hazırlamıştık. Eser Harvard Üniversitesi Yayınevi tarafından 1966 yılında güzel bir cilt halinde basılmıştır. Bu arada topladığımız birkaç bin masal ve hikâye ile Texas devlet üniversitelerinden biri olan Texas Technological University Kütüphanesinde "UYSAL - WALKER SÖZLÜ TÜRK HALK EDEBİYATI ARŞİVİ" adı verilen bir arşiv kurduk. İşte bu çeşit faaliyetler sonucu olarak Amerikada bilimsel folklor çevrelerinde Türk folkloruna ve onun önemli bir kısmını teşkil eden Türk destan, masal ve hikâye edebiyatına karşı büyük bir ilgi duyulmağa

başlanmıştı. Bu ilginin bir sonucu olarak, Amerikan Folklor Cemiyeti beni üç yıldır incelemekte olduğum "*Türkiyede Halk Defineciliği: Gelenekler ve Uygulamalar*", konusunda bir tebliğ vermek üzere yıllık kongresine davet etmiştir. Tebliğim ilgi ile karşılanmıştır. Dede Korkut kitabımızın ilk defa teshir olunduğu serginin açılışında bulunmak da benim için zevkli bir olay olmuştur.

AMERİKA'DA YAYINLANAN TÜRK ÇOCUK MASAL VE HİKÂYELERİ

Türk Folklorunun ve Halk Edebiyatının bilimsel yönleri üzerinde yapılmakta olan çalışmalar yanında, Amerikalı meslekdaşım Prof. Walker'in eşi Mrs. Barbara K. Walker'in Amerikan çocukları için adapte ettiği ve nefis ciltler halinde renkli resimlerle süslü olarak İngilizce yayınladığı "*Türk Halk Hikâyeleri*"nin memleketimizin kültürel alanda tanıtılması bakımından taşıdığı önemi de burada belirtmek isterim. Şimdi sayıları 10'u bulan bu hikâyeler Amerika'da en çok sevilen çocuk kitapları arasına girmiştir. Türk kültürü için bundan daha güzel bir propoganda ve tanıtma olmaz. Türk kültürünün ve dolayısıyla Türk milletinin tanıtılmasında işe küçüklerden başlamanın gayet yerinde olacağına inanıyorum. Bugünün küçükleri yarının büyükleridir."

COLOMBIA ÜNİVERSİTESİ PROFESÖRÜ LOMAX TÜRK HALK OYUNLARI'NIN YAPISINI İNCELİYOR

Prof. Uysal konuşmasına şunları ilâve etmiştir :

"Kültürümüzle ilgili kayda değer bir olay da New York'taki Columbia Üniversitesi Dans Bilimi profesörü Lomax'ın Türk Halk Oyunları'nı dünya milletlerinin dansları arasında elektronik beyinle incelemeye başlamış olmasıdır. Bu çalışma tamamlandığı zaman danslarımızın dünya haritası üzerindeki dağılımı, ne gibi hususlarda diğer milletlerininkine benzediği ve ne bakımlardan onlardan ayrı bir özellik taşıdığı ortaya çıkacaktır. Elektronik beyinlerden faydalanılarak bu ölçüde geniş bir çalışma folklor alanında ilk defa yapılmaktadır."

★

(TURKISH FOLK MUSIK FROM ASIA MINOR)

Bela Bartók'un "*Onasya'dan Türk Halk Müziği*" Eseri

Bu eser de, Bela Bartók Terekesinin işbirliğiyle Amerika'da yayınlanmıştır.

1936'da, Türkiye'de, Ankara'da başlanan ve 1943'de New York şehrinde tamamlanan bu etnik-müzikolojik çalışma, Türk Halk Müziği konusunda yapılan ilk İngilizce eserdir. Kitapta Bartók'un kendi eliyle yazdığı, Güney Anadolu'da göçebe yörüklerinden derlenen 87 ses ve enstrumantal parça bulunmaktadır.

Melodilerin yanı sıra yine Bartók'un metninden alınmış olan sözler ve bunların tercümelere de aynen basılmıştır. Bartók en son büyük çalışması olan bu eserde Eski Macar ve Eski Türk Halk Müziği arasındaki bağı tespit etmektedir.

Eserin editörlüğünü Dr. Benjamin Sauchoff yapmış ve kendisi tema-yer (mahal) endeksleri ve elektronik beyin cetvellerini de sağlamıştır. Serbest Berlin Üniversitesinde Etnomüzikoloji Profesörü olan Dr. Kurt Reinhard, esere bir "Sonsöz" yazmış ve Bartók'un Türkiyedeki çalışmalarının çağdaş bir değerlendirmesini yapmıştır.

Bartók bilindiği üzere 1936 yılında Kasım ayının 2. günü, İstanbul'a gelmiş, önce İstanbul Belediye Konservatuarındaki halk türkülleri ve musikisi üzerinde yapılan derlemeleri incelemiş, daha sonra da Ankara'ya giderek üç konferans vermiş, Adana ve Osmaniye ile Güney köylerimizde derlemlerde bulunmuştu. Bu incelemeleri sırasındaki kendisine A. Adnan Saygun refakat etmişti.

Daha sonra, Macaristan'a dönen B. Bartók İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika'ya göç etmiş ve 26 Eylül 1945 tarihinde orada hayata gözlerini kapamıştı. Şimdiye kadar Türkiye notlarının kaybolduğu endişesi mevcuttu.

Bartók'un bu eserinin yayınlanması Türk Halk Musikisi için büyük bir değer taşımaktadır. İleriki sayılarımızda bu konuda A. Adnan Saygun'un 1936'da vermiş olduğu "*Bela Bartók ile yaptığımız Anadolu Folkloru İnceleme Gezisi*" raporu ile merhum Müzikolog M. Ragıp Gezmiş'in 1936'da yazdığı Bartók hakkındaki geniş bir Biyografi yazısını yayınlıyacağız.

Mart 1972'de yayınlanan kitabın fiyatı 14.50 dolardır.

Sipariş Adresi : VIENNA HOUSE, 342 Madison Avenue, New York, N. Y. 10017, U.S.A. dir. I. H.

Folklor ve Halk Edebiyatı Arasındaki Münasebetler

— II —

Yazan : Dr. Saim SAKAOĞLU

VI. MASAL — BİLMECE

Bu iki türün arasında fazla bir bağ yoktur. Yalnız, Tokat ve Amasya taraflarında tesbit edilen bir masalın kalıplaşmış bazı ifadelerinin birkaç tanesini bir bilmeceye görünce bu geçişin ne münasebetle meydana geldiğini düşündüm. Aralarında hiç bir bağ olmayan iki kavramın, sadece şekil benzerliklerinden dolayı aynı kalıplaşmış sözlerle ifade edilmiş olduğu kanaatine vardım.

Misaller :

1. Tokat'tan derleyip Türk Folklor Araştırmaları dergisinde neşrettiğimiz "Ayı Masalı"ndaki üç ayı yavrusunun adları şöyledir : "Yunlu Yumak, Tomlu Tomak, Killi Barak (34)."

Erzurumdan derlenen bilmece ise şöyledir :

"Gülü barak,
Sulu zırtlah,
Tuylu tombak

[Hindistan cevizi, limon, şeftali] (35)."

2. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü bitirme tezlerinde rastladığımız bir husus da bu bölümün güzel bir misalini teşkil etmektedir. Turhan Dökmeci'nin tezinde, bilmece bölümünde sorulan bir soru, aslında masaldır. "Hasanoğlan'dan Derlemeler" adlı tezde yer alan bu bilmece (36) "Typen Türkischer Volksmärchen" adlı Türk Masalları Katalogu'nda 279 numaralı tip olarak gösterilmiştir (37). Aynı masal milletlerarası katalogda da vardır, "The Types of the Folktales" adlı bu eserdeki numarası ise 653'tür (38).

Bu masal, bizim "Gümüşhane Masalları" adlı çalışmamızda da vardır. Masalı anlatan Mustafa Doğan, sonuna geldiği zaman "Bunu bilene bir tükenmez kalem..." diye rek cevap verenlere, bilmece olduğu gibi bir hediye vermek ister (39).

VII. TEKERLEME — BİLMECE

Çocuklar arasında ebe çıkarma, eş seçme gibi gayelerle söylenen bazı tekerlemeler, içlerindeki soru unsurunun ağır basması

sebebiyle bilmece olarak da söylenmektedirler. Bazen de zincirleme ifadelerin içinde bir bilmece gizli olabilir.

Misaller :

1. "Derin derin deryalar
Deryaların üstünde
Mısır hasır sarayı
Ağa dayım yakışır
Ağa dayımın yanına
Pullu minder sereyim
Pullu minderin üstüne
Hanım nenem yakışır
Hanım nenemin yanına
Altın beşik yakışır
Altın beşğin içinde
İki kumru birbiri ile döğüşür
[Tahtakurusu] 40."

2. Yukarıdaki tekerlemenin benzer bir şekli de şöyledir :

"Elim elim ibrişim
Elden çıhdı bir guşum
Guşların şahı geldi
Guşların padişahı geldi
Örken getir ölçeyim
Yeddi deniz geçeyim
Yeddi deniz üstüne
Köşg ü seray gurayım
Köşg ü seray içine
Pullu minder goyayım
Pullu minder üstüne
Nervür yasdık dayıyım
Nervür yasdık üdüne
Ağa dayım gelir
Ağa dayım yanına
Hanım yengem gelir
Hanım yengem yanına
Altın beşik gelir
Altın beşik üdüne
Çifte bülbül dolaşır
El atdım ki dutayım
Biri gaçdı
Birinın gamı elim'e bulaşdı

[Pire, tahtakurusu] (41)."

Bu tekerleme - bilmece'nin evvelki metinle ilgisine dikkat edilmelidir. Ya ikincisi genişletilmiş veya, daha büyük bir ihtimalle, birincisi kısaltılmıştır.

3. "Karşıda kara dağ
Kara dağın altında kara yay
Kara yayın altında ışıltı
Işıltının altında fışılta
Fışılta'nın altında gevşek
Gevşegin altında kıl torbası
[Baş, kaş, göz burun, ağız, sakal] (42)."

4. "Nereden geliyorsun?"
Zırzop kalesinden."
"Üstün neden yaş?"
"Denizden geçtim."
"Çok derin miydi?"
"Kıyısından dolaştım."
"Üstün neden beyaz?"
"Değirmenden geçtim."
"Çok kalabalık mıydı?"
"Çakırdaki işittim."
"Akşam nerede idin?"
"Bey konağında."
"Ne yedin?"
"Koç."

"Neresinden?"
"Hiç."
"Nerede yattın?"
"Minderde."
"Çok kaba mıydı?"
"Kupkuru yerde."
"Üstüne ne örttüler?"
"Perde."
"Sen uğrattın beni derde
[Gönül] (43)."

5. "Ol hanım gelir
Şol hanım gelir
Balaban bahışlı
Keklik sekişli
Narın turuncu
Mısır pirinci
Gızların genci
Bene bir sancı
Öldüm bayıldım
Güldüm ayıldım
Gadı gaymağı
Dere balığı
Çimen ellerinden
Bir hanım gelir [Kurbağa] (44)."

VIII. — TÜRKÜ — MANİ

Halk şiirinin bu iki dalının birbirleriyle son derece sıkı münasebetleri vardır. Aynı veya ayrı konular üzerine söylenmiş maniler alt alta getirilmek suretiyle yeni yeni türküler ortaya konulur. Bilhassa Karadeniz Bölgesinde bu tip türkülere sıkça rast-

lanılır. Aşağıda verdiğimiz misaldeki bütün dörtlüklerin, manî kitaplarına da alınmış ayısını veya benzer şekillerini ayrı ayrı göstereceğiz.

Misaller :

1 — Karanfil Türküsü :

"Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Selvi boylum gelirse
Şen olur deli gönüm
Karanfil olacaksın
Sararıp solacaksın
Ben hâkime danıştım
Sen benim olacaksın
Karanfil uzar gider
Yaprağın düzer gider
Yâr yolunu şaşırması
İnşallah bize gider
Karanfil oymak oymak
Olur mu yâre doymak
Yâre doydum diyenin
Caizdir boynun vurmak
Karanfilin tarçın
Neden böyle hırcımsın
Ne büyüksün ne küçüksün
Asıl benim harcımsın
Karanfil katar oldu
Ayrılık beter oldu
Sürmeli gözlü Fadimem
Gözümde tüter oldu (45)."

1. dörtlük : Bazı kaynaklarda aynen vardır (46), bazı kaynaklarda ise küçük değişikliklerle görülmektedir.

"Karanfil oylum oylum
Geliyor selvi boylum
Gelir isen şen olur
Şu benim cahil gönüm (47)."

veya

"Karanfil oylum oylum
Geliyor (gel benim) suna boylum
Suna boylum gelince
Şen olur (şad olur) benim gönüm (48)."

2. dörtlük : Bazı kaynaklarda şu değişik şekillerine rastlanılmıştır.

"Karanfil nolacaksın
Sararıp solacaksın
Hünkârdan ferman gelmiş
Sen benim olacaksın (49)."

veya

"Karanfil olacaksın
Sararıp solacaksın
Ben müftüye danıştım
Sen benim olacaksın (50)."

3. dörtlük : Bazı kaynaklarda aynen vardır (51).

4. dörtlük : Bazı kaynaklarda aynen vardır (52). Rastlanılan değişik şekilleri ise şöyledir.

"Karanfil oymak oymak
Olur mu yâre doymak
Yâre doydum diyenin
Caiz boynunu vurmak (53)."

veya

"Karanfil oymak oymak
Olur mu yârdan doymak
Yâre doydum deyinin
Caizdir boynun vurmak (54)."

5. dörtlük : Bazı kaynaklarda şu değişik şekillere rastlanılmıştır.

"Karanfilsin, darçmsın.
Niçin böyle hırçmsın?
Ne büyüksün, ne küçük,
Tamam benim harcımsın (55)."

veya

"Karanfilsin, tarçmsın
Niçin böyle hırçmsın
Ne büyüksün, ne küçük
Tamam benim harcımsın (56)."

6. dörtlük : Bu dörtlük çeşitli kaynaklarda şu değişik şekillerde görülmektedir.

"Karanfil katar oldu
Bu hasretlik yeter oldu
Gül yüzüm kömür gözüm
Gözümde tüter oldu (57)."

veya

"Karanfil katar oldu
Hasretlik yeter oldu
Sevüp sevüp sardığım
Burnumda tüter oldu (58)."

veya

"Karanfil katar oldu
Hasretlik yeter oldu
Sevüp sevüp sardığım
Gözümde tüter oldu (59)."

2 - 3 dörtlükten meydana gelen başka bir türkünün tamamı da mânilerden ibarettir. Bu türkünün metnini verip mânilerin ise sadece kaynaklarını göstereceğiz.

Keten Gömlek

Keten gömlek düz yaka
Beyler vermiyor arka
Kırpıklarım döküldü
Kız sana baka baka
Vay vay anam beyler
Beni kimler eğler

Keten gömlek kıvrıkcık
Suya indi süğürçük
Kız Allah'ı seversem
Bize gel azıcık

Vay vay anam beyler
Beni kimler eğler

Keten gömlek dizdedir
Sıra benler yüzedir
On iki gelin sevdim
Yine gönlüm kızdadır

Vay vay anam beyler
Beni kimler eğler (60).

Bu türküyü meydana getiren 3 mânîyi aynı kaynakta bulmak mümkündür (61). Bunlardan sadece ikinci mâninin dördüncü mısraı bir kelime fazlasıyla, hece sayısı da yedilenerek şu şekli almıştır :

"Bize de gel azıcık"

3. Hüseyin Arslan'dan alınan bir Gerek türküsünün ilk dörtlüğü şöyledir :

"Madımah bittimola
Yolları tuttum ola
Elâ gözli nazlı yâr
Beni unuttumola (62)."

Bu dörtlük mânî olarak şu şekilde söylenmektedir :

"Madımah bitti m'ola
"Yolları tuttu m'ola
Kömür gözli sevdiğim
Beni unuttu m'ola (63)."

Halk edebiyatı ve folklor mahsüllerinin arasındaki münasebetler bunlardan ibaret değildir. Biz burada bilhassa çokça görülen misalleri seçerek konuya biraz açıklık kazandırmak istedik. Yazımızın başında da dediğimiz gibi, ileride bu konuya tekrar dönmek ve tamamlamak niyetindeyiz.

(Bitti)

34. Saim Sakaoğlu 'der', Ayı Masalı, Türk Folklor Araştırmaları, Kasım 1970, s. 13, nr. 256, s. 5803.

35. L. S. Akalın, s. 79, nr. 484.

36. Turhan Dökmeçi, Hasanoğlan'dan Derlemeler, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi mezuniyet tezi, 1951, kitaplık nr. D-32, s. 57 - 58.

37. Wolfram Eberhard - Perteve Naili Boratav, Typen Türkischer Volksmarchen, Wiesbaden 1953, s. 327 - 328, tip: 279.

38. Antti Aarne, Stith Thomson, The Types

of the Folktales, Helsinki 1964, s. 228 - 229, tip: 653.

39. Saim Sakaoğlu, Gümüşhane Masalları (doktora tezi), Erzurum 1971, s. 605 - 606, Aynı Kızı Seven Üç Kardeş.

40. Öğrencimiz Aysel Erdener'in, isteğimiz üzerine Erzurum merkezinden 1970 yılında derlediği bilmecelerden; arşivimizdedir.

41. L. S. Akalın, s. 68, nr. 374.

42. Öğrencimiz Handan Çavuşoğlu'nun, isteğimiz üzerine Erzurum merkezinden 1970 yılında derlediği bilmecelerden; arşivimizdedir.

43. Ş. Elçin, Türk Bilmeceleri, s. 77.

44. L. S. Akalın, s. 98, nr. 668.

45. Cahit Öztelli 'haz.', Halk Türküleri, İstanbul 1953, s. 13.

46. Nesip Yağmurdereli, Manilerimiz, İstanbul 1963, s. 130, nr. 1877 ve M. H. Göksu, s. 227, nr. 177.

47. Kilişli Muallim Rifat, s. 82, nr. 800.

48. Cemil Güçyetmez 'der.', Gaziantep Manileri ve Türküleri, Gaziantep 1958, s. 47.

49. Kilişli Muallim Rifat, s. 63, nr. 613. Mânilerin ilk mısralarına göre yapılan tasnifte ise "nolacaksın" yerine "olacaksın" sekiindedir.

50. N. Yağmurdereli, s. 129, nr. 1870.

51. a. g. e., s. 130, nr. 1873.

52. a. g. e., s. 130, nr. 1876, Afife Afif, Mânilerden Bir Demet, Ankara 1962, s. 114, nr. 1098; M. H. Göksu, s. 227, nr. 177.

53. Kilişli Muallim Rifat, s. 53, nr. 513.

54. bkz. not : 42.

55. Cemil Güçyetmez, s. 47.

56. Afife Afif, s. 63, nr. 587 ve N. Yağmurdereli, s. 131, nr. 1897.

57. Kilişli Muallim Rifat, s. 172, nr. 1707. Bu dörtlüğün ikinci mısraındaki "bu" kelimesi fazladır, şu kaynaklarda "bu"suz şekliyle vardır: N. Yağmurdereli, s. 129, nr. 1862; M. H. Göksu, s. 227, nr. 179.

58. Niyazi Eset, Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler, Ankara 1944, s. 111, nr. 973.

59. Bayburt'tan derlediğimiz metinlerden, arşivimizdedir.

60. Eflâttun Cem Güney, Halk Türküleri, ikinci cilt, İstanbul 1956, s. 62.

61. N. Yağmurdereli, 1. dörtlük, s. 140 - 141, nr. 205. 2. dörtlük, s. 141, nr. 2060 (4. mısraı "Bize de gel azıcık" şeklindedir); 3. dörtlük, s. 140, nr. 2054.

62. Durmuş Yazıcıoğlu, Türk Halk Türküleri, İzmir 1969, s. 230.

63. M. Hasan Göksu, s. 250, nr. 1.

MİLLİ FOLKLOR ENSTİTÜSÜ YENİ BİR ÇALIŞMA DÜZENİNE KAVUŞUYOR

Millî Folklor Enstitüsü 1966 yılında kurularak yoğun bir çalışma devresine girmişti. Bu hız 1969 sonuna kadar devam etmiş, mekanik araçlar alınmış, büyük bir kitaplık kurulmuş, yazışmalar sonucu Yurdumuzun dört bir köşesinde 2000 e yakın derlemeci ve öğretmen eliyle 10000 küsur araştırma ve derleme yazısı arşivlenmiş, bu arada 6 kitap yayınlanmıştır. Ayrıca basılmak üzere merhum müzikolog Mahmut Ragıp Gazimihâl'in notaları ve tarifleriyle hazırladığı, 1500 halk dansımızı bir araya getiren Türk Halk Oyunları Kataloğu adlı eseri basılmak üzere satın alınmıştır.

Yine bu devrede hazırlanan bir bibliyografya da yeniden elden geçirilerek 1971 de basılmıştır.

★

Bu defa Başbakanlığa, dolayısıyla Devlet Bakanı Sayın İsmail Arar ve başında Mehmet Önder'in bulunduğu Kültür Müsteşarlığı'na bağlanan Millî Folklor Enstitüsü yeni bir düzene kavuşturulmuştur.

Enstitü Müdürlüğü'ne, Sanayi Bakanlığı Halk Sanatları Şubesi Müdürü Bn. Sevgi Babaoğlu; Müdür Muaviniği'ne Kâmil Toygar getirilmiştir. Ayrıca mevcut kadro Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Etnoloji Bölümü mezunlarından Osman Sınayüç, Osman Nahya ve müzik öğretmeni Refik Ünal ile güçlendirilmiştir.

Derleme çalışmalarına ve diğer kuruluşlarda bulunan folklor malzemelerinin birer kopyesinin arşivlenmesine başlanmıştır.

Millî Folklor Enstitüsü'ne yeni bir güç kazandıran sayın Devlet Bakanı İsmail Arar ve Kültür Müsteşarı Mehmet Önder'i tebrik eder, yeni Müdür Sevgi Babaoğlu, Müdür Muavini Kâmil Toygar ve arkadaşlarına başarılar dileriz.

T.F.A.